

Spivak, V. A. *Organizatsionnoe povedenie i upravlenie personalom* [Organizational behavior and human resource management]. St. Petersburg: Piter, 2000.

Shvets, I., and Pozdniakova, S. "Kompetentnist upravlinskogo personalu: formuvannia, rozvytok ta efektyvnist vykoryst-

tannia" [Competence management: the formation, growth and efficiency]. *Ukraina: Aspekty pratsi*, no. 1 (2011): 31-36.

Upravlenie personalom [Personnel management]. Moscow: INFRA-M, 2009.

УДК 330.012.334

АДАПТАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ КОРПОРАЦІЙ: СУТЬ І ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

КАВТИШ О. П.

УДК 330.012.334

Кавтиш О. П. Адаптаційний механізм корпорацій: суть і особливості реалізації

Мета статті полягає у виявленні особливостей адаптаційного механізму корпорацій, його сутності та особливостей реалізації. У результаті дослідження було систематизовано погляди на сутність поняття «адаптація», особливості та фактори дії адаптаційного механізму і визначено, що серед систем, які сьогодні стають пильним об'єктом наукового пізнання, є корпорації. Охарактеризовано фактори середовища, які впливають на адаптацію корпорацій, і запропоновано розподіляти їх на внутрішні і зовнішні. Обґрунтовано, що фактори зовнішнього середовища є первинними по відношенню до факторів внутрішнього і виступають спонукальним мотивом до здійснення кількісних і якісних змін у корпорації. Серед факторів зовнішнього середовища одне з провідних місць відведено державі. Проаналізовано методи, засоби і варіанти стратегій, які компанії можуть використовувати як основу реалізації механізму адаптації до умов середовища. Результати дослідження можуть бути основою поглиблення теорій адаптації та корпорацій, відпрацювання практичного інструментарію визначення умов забезпечення стійкості корпорацій до впливу факторів середовища. Подальші дослідження мають бути орієнтовані на визначення видової різноманітності адаптації корпорацій до умов середовища, а також реалізацію оберненого активного впливу на саме середовище їх функціонування.

Ключові слова: корпорація, адаптація, адаптаційний механізм, фактори середовища, система, синергетика, аттрактор.

Табл.: 1. **Бібл.:** 29.

Кавтиш Оксана Петрієна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки і підприємництва, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (пр. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: okavtysh@yandex.ru

УДК 330.012.334

UDC 330.012.334

Кавтиш О. П. Адаптационный механизм корпораций: сущность и особенности реализации

Kavtysh O. P. Adaptation Mechanism of Corporations: Essence and Specific Features of Realisation

Цель статьи заключается в выявлении особенностей адаптационного механизма корпораций, его сущности и особенностей реализации. В результате исследования были систематизированы взгляды на сущность понятия «адаптация», особенности и факторы действия их адаптационного механизма. Было определено, что среди систем, которые сегодня становятся важным объектом научного познания, есть корпорации. Охарактеризованы факторы среды, влияющие на адаптацию корпораций, и предложено распределять их на внутренние и внешние. Обосновано, что факторы внешней среды являются первичными по отношению к факторам внутренней и выступают побудительным мотивом к осуществлению количественных и качественных изменений в корпорации. Среди факторов внешней среды одно из ведущих мест отведено государству. Проанализированы методы, средства и варианты стратегий, которые компании могут использовать в качестве основы реализации механизма адаптации к условиям среды. Результаты исследования могут быть основой углубления теорий адаптации и корпораций, отработки практического инструментария определения условий обеспечения стойкости корпораций к влиянию факторов среды. Последующие исследования должны быть ориентированы на определение видового разнообразия адаптации корпораций к условиям среды, а также реализацию обратного активного влияния на саму среду их функционирования.

The goal of the article is to reveal specific features of adaptation mechanism of corporations, its essence and specific features of realisation. In the result of the study, the article systemised views on the essence of the "adaptation" notion, specific features and factors of activity of their adaptation mechanism. It identifies that corporations are among the systems that become today an important object of scientific cognition. It characterises factors of the environment, which influence adaptation of corporations, and offers to divide them into internal and external ones. It justifies that factors of external environment are primary with respect to factors of the internal one and serve as an incentive for carrying out quantitative and qualitative changes in a corporation. State plays one of the leading roles among the factors of external environment. The article analyses methods, means and variants of strategies, which could be used by companies as the basis of realisation of the mechanism of adaptation to environment conditions. Results of the study could be a basis of deepening of the theories of adaptation and corporations, development of practical tools of identification of conditions of provision of resistance of corporations to the influence of the environment factors. The further studies should be oriented at identification of the type diversity of adaptation of corporations to environment conditions and also realisation of the backward active influence upon the environment of their functioning.

Ключевые слова: корпорация, адаптация, адаптационный механизм, факторы среды, система, синергетика, аттрактор

Key words: corporation, adaptation, adaptation mechanism, factors of environment, system, synergetics, attractor.

Табл.: 1. **Библ.:** 29.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 29.

Кавтиш Оксана Петровна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики и предпринимательства, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт» (пр. Победы, 37, Киев, 03056, Украина)

E-mail: okavtysh@yandex.ru

Kavtysh Oksana P. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics and Business, National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute» (pr. Peremogy, 37, Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: okavtysh@yandex.ru

Сучасне середовище функціонування економічних систем, їх структурних елементів, суб'єктів, рівнів характеризується стрімкими, високо динамічними змінами, особливо у країнах з трансформаційною економікою. Такі зміни актуалізують, з одного боку, питання про чинники середовища, що їх викликають. А, з іншого, змушують знову повертатись до проблеми пошуку механізмів адаптації до них.

Питання адаптації економічних систем та їх суб'єктів піднімаються у роботах представників соціологічного, правового та еволюційного інституціоналізму, поведінкового напрямку, теорії влади, організаційної етології та ін. Серед найвідоміших дослідників варто виділити Т. Веблена, Р. Коуза, Д. Норта, С. Уінтера, Р. Нельсона, Дж. Ходжсона, Р. Сайерта, Дж. Марча, Ф. Махлупа, І. Пригожина, В. Дементьєва, В. Полтеровича, Е. Миколенка,

П. Круша, Дж. Гелбрейта, В. Марченко, Д. Плетньова, В. Бархатова, Е. Ніколаєвої, О. Колодін у ін.

У той же час, незважаючи на те, що існує значне число теоретичних і прикладних досліджень цієї наукової проблеми, питання щодо поглиблення сутнісних основ розуміння адаптаційних механізмів, їх видової різноманітності в частині складності суб'єктної структури економічної системи, визначенні внутрішніх причинно-наслідкових взаємозв'язків між адаптацією на різних її рівнях, а також впливом дії означених механізмів на стан середовища виникнення змін залишаються не до кінця вирішеними.

Особливого значення розгляд і вирішення даного питання набуває у зв'язку з посиленням ролі корпорацій, розширенням їх базових функцій у економічній системі, ускладненні механізмів взаємодії з іншими суб'єктами, що її представляють.

Метою статті є дослідження природи та особливостей прояву адаптаційного механізму корпорацій як об'єктивної форми процесу їх розвитку.

З метою виявлення сутності та засад дії адаптаційного механізму корпорації, особливостей реалізації його у структурі національного господарства необхідно визначити, що представляє собою адаптація та механізм адаптації як поняття сучасної економічної науки і практики господарювання.

Як зазначає О. Колодіна, даний термін економічною наукою було запозичено зі сфери природничих наук. А разом з ним у економічні дослідження було привнесено і характерні ознаки її прояву [1, с. 200 – 201].

Водночас, аналіз літературних джерел, присвячених дослідженню проблем адаптації, дає підстави визначити, що на сьогоднішній день все ще не існує загально прийнятого її визначення.

У деяких роботах зустрічається її визначення як реакції системи на зміну умов діяльності [2]; напрям економічної діяльності підприємства, який полягає у пошуку та реалізації заходів, адекватних змінам середовища з метою отримання бажаного результату [3]; кінцевий етап або результат процесу пристосування до середовища [4]; форму відображення системами впливу середовища, що полягає в тенденції до встановлення між ними динамічної рівноваги; механізм економічних і соціальних регулювань, який дозволяє системі зберігати та/або змінювати напрям і темп розвитку; як тенденція до встановлення певного ступеню гармонії системи із середовищем і джерело безкінечного розвитку матеріальних систем [5 – 7]; основи стратегічної стійкості і одного з основних інструментів досягнення кінцевої мети функціонування [8].

Можна також зустріти роботи, у яких адаптація розуміється як спосіб чи метод, умова, ступінь та наслідок пристосування, а іноді і як синонім управління [9; 10].

Є. Галушко, С. Галушко та П. Лопатєв зазначають, що адаптацію слід розглядати з трьох позицій: як результат, тобто новий стан внутрішньої економічної системи підприємства, що дозволяє досягати каскаду цілей; як ресурс, тобто джерело перетворень у разі зміни середовища; як здатність, вміння, можливості підприєм-

ства змінювати складові внутрішньої економічної системи для досягнення каскаду цілей у відповідь на зміну середовища [11].

Проте, найбільш розповсюдженими в літературі є визначення, у яких адаптація трактується як процес пристосування (форма руху) суб'єктів господарювання (систем), їх елементів і функцій до умов середовища, налагодження їхніх системоутворюючих характеристик і параметрів [1; 13 – 16].

З метою поглиблення визначення сутності та механізмів реалізації адаптації доцільно розглянути і методичні підходи, які склалися в економічній науці до її розуміння. До основних з них варто відносити: еволюційний інституціоналізм, поведінковий підхід, теорію організаційної етології, кібернетику (теорію управління), теорію систем, синергетичну теорію. Сьогодні формуються й інші міждисциплінарні дослідження, які намагаються пояснити дію адаптаційних механізмів і визначити умови здійснення адаптації, наслідки, проте вихідні принципи вказаних підходів у них не відкидаються, а набувають свого подальшого обґрунтування і розвитку, насамперед, якщо говорити про теорію систем та синергетичну теорію.

Еволюційний інституціоналізм розуміє адаптацію як процес, який здійснюється шляхом дії механізмів природного відбору і «генетичної мутації». Гени тут представляють собою внутрішні інститути системи, її ДНК, яка і адаптує систему до змін зовнішнього середовища. ДНК системи зберігає знання про звички і рутини, що є основою стійкості системи протягом певного періоду її існування. Ці рутини не дають можливості призводити до розпаду системи у процесі настання змін. У той же час, таке ДНК здатне сприймати різні інноваційні зміни, які створюють передумови для її подальшого розвитку [17; 18]. Така роль генетичних інститутів формує поле для динамічної стійкості, тобто адаптивності. Таким чином, дана теорія визначає основою дії адаптаційного механізму мінливість, відбір та наслідування.

З позицій поведінкового підходу основу дії механізмів адаптації становить не лише природний відбір, а і поява так званого ефекту «попередньої адаптації», що проявляється як здатність систем діяти в умовах змін з урахуванням наявних можливостей до їх прийняття і перебудови системи, визначати свої можливості поступово (взаємозв'язок рутини в ретроспективі та новачій у перспективі), відкривати канали доступу до нових ресурсів як основи здійснення змін і забезпечення стабільності розвитку [17].

Поняття мінливості, відбору та наслідування тут перетворюються в ресурси, знання та компетенції, які закладають умови дії механізму адаптації, насамперед, для мікросистем.

Цікавою з позицій дослідження адаптації є теорія організаційної етології, яка вводить у дослідження адаптації систем принцип ізоморфізму і концепцію популяційної ніші. Принцип ізоморфізму виступає основою розуміння того, що існує значна різноманітність зовнішніх середовищ, а значить, форми систем і механізми їх адаптації також можуть бути різними. Кожне середови-

ще буде формувати свій набір можливих змін, а система обирати варіанти адаптації до них. Концепція ж популяційної ніші говорить про те, що навколишнє середовище формує різні комбінації ресурсів, що, у свою чергу, буде впливати на можливості популяції тих чи інших систем або виживати або ж гинути [18].

Кібернетичний підхід розглядає адаптацію як «процес накопичення та використання інформації для досягнення оптимального, у деякому розумінні, стану або динаміки (поведінки) системи при початковій невизначеності зовнішніх умов, які змінюються» [19]. Особлива увага в ньому приділяється процесу управління параметрами, які здатні забезпечувати адаптацію.

Досить комплексно підходять до розуміння адаптації та механізмів її здійснення теорія систем і синергетика, які стали «міждисциплінарним феноменом постнеокласичної науки та філософії» і прагнуть «виявляти особливості зростання складності еволюційних процесів та ускладнюють парадигму аналізу процесів самоорганізації» [20, с. 9 – 12].

У них адаптація розглядається як відносно стійкий стан функціонування системи, який характеризується накопиченням насамперед кількісних змін (флуктуацій). При накопиченні критичної маси умов до переходу від кількісних до якісних змін (точка біфуркації) система здатна переходити в нову якість. Тобто, у точці біфуркації проходить злам старої структури і вибір елементів нової. Система здатна обирати напрямки здійснення такого переходу (атрактор). Але їх вибір не є випадковим, оскільки «система може обрати лише той шлях, який відповідає її природі та рівню розвитку. Далі здійснюється адаптація до нового атратора шляхом пристосування системи до нових структур і зміни її функцій. Аналогічні зміни проходять і у структурі та функціях елементів системи» [14, с. 60].

У процесі вибору напрямку розвитку (атратора) система може обирати не тільки прогресивні атратори, а і атратори деградації, останні з часом можуть руйнувати засади розвитку системи та її середовища. Факторами вибору атратора є загальносистемні, пов'язані зі станом та діями самої системи, та управлінські, викликані взаємоузгодженістю чи неузгодженістю між системою та її управлінською підсистемою. Вибір атратора також залежить від наявності внутрішніх потенцій до здійснення адаптації.

Ці теорії, оперуючи власне категорією «система», визначають її види і рівні, дають можливість оцінювати еволюцію різних за складністю і структурою систем, визначати їх здатності до самоорганізації та, як результат, актуалізують питання на важливості управлінської підсистеми, яка набуває більшого значення для систем з низьким рівнем самоорганізації.

Також вони забезпечують можливість чітко розуміти особливості та умови здійснення адаптації до умов середовища, аналізувати можливості їх впливу на зміну самого середовища з урахуванням рівня розвитку системи, її місця у ієрархії систем [21; 22]. Мова йде про те, що адаптація не може розглядатись лише як характеристика пристосування внутрішніх параметрів системи

до зовнішніх впливів. Вона має більш складну природу, яка проявляється в тому, що зміна систем нижчого рівня призводить до зміни параметрів функціонування систем вищого рівня, тобто, у кінцевому результаті, до їх ланцюгової адаптації та формування нових умов середовища, а надалі й можливих якісних змін у організації систем. Тобто, «адаптацияное взаимодействие системы и внешней ... среды предполагает как прямое влияние среды на систему..., так и ее обратное влияние на среду» [13, с. 547].

Грунтовний аналіз зазначених підходів дає можливість як вихідне розуміння сутності адаптації запропонувати визначення адаптації як явища та форми розвитку систем, що містить у собі різноманітність мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища, до яких система може пристосовуватись, її здатність до збереження стійкості, сам процес адаптації та його результати, які полягають у формуванні стійких характеристик системи протягом усього періоду її існування під впливом умов середовища, а також здійснення впливу на нього. Таке розуміння адаптації найбільш повно відображає її сутність [13; 16; 22].

Серед чинників середовища, які формують умови адаптації та приводять у дію її механізм, першочерговими виступають зовнішні, під впливом яких активізуються і внутрішні.

Доцільно також систематизувати основні види адаптації (табл. 1) [1; 2; 4 – 7; 9; 12; 13; 15; 16].

Таблиця 1

Класифікація видів адаптації

Характеристика	Види адаптації
1	2
За досвідом проходження процесу	Первинна Вторинна
За напрямом впливу середовища	Внутрішня Зовнішня
За значимістю для функціонування системи	Прогресивна Регресивна Інерційна
За ступенем радикальності	Еволюційна Револуційна
За формами	Економічна Інституціональна Соціальна Політична Культурна Екологічна
За масштабами охоплення	Системна Локальна
За видом реакції (впливом на середовище)	Активна Пасивна
За цільовим спрямуванням	Реактивна Превентивна
За змістом	Маркетингова Технологічна Мотиваційна та ін.

Закінчення табл. 1

1	2
За рівнями управління	Процеси та підрозділи (окремі підсистеми) Організація в цілому (як система) Галузь чи комплекс (як система і підсистема системи вищого порядку) Національна економіка (як система і підсистема системи вищого порядку) Глобальна економіка (як система найвищого порядку)
За видом (характером реакції) на фактори середовища	Параметрична Структурна
За способом пристосування до середовища	Індивідуальна (самостійне пристосування) Групова (пристосування на засадах взаємодія)

Кожен із зазначених видів адаптації може мати місце в різних за рівнем розвитку і здатністю до самоорганізації систем, у різний час, характеризуватись чинниками та умовами середовища, які його спровокували, відповідними інструментами та засобами реалізації.

Економічний інтерес наразі становлять проблеми адаптації до умов середовища таких систем, як корпорації. Б. Мільнер з цього приводу зазначає, що ХХ ст. стало епохою масової корпоратизації, яка привела до появи внутрішньо корпоративних ринків, ускладнила суть дії законів ринку і забезпечила фірмам здатність об'єднувати зусилля, не порушуючи автономії, розвиватись, закладаючи умови розвитку і самої економічної системи. Принципи корпорацій і способи їх функціонування на ринку привели до масового розповсюдження таких компаній у різних сферах, галузях, на різних рівнях економіки, навіть у структурі державного управління та регулювання [23]. З його робіт можна зробити висновок, що у процесі адаптації до вимог середовища значна частина підприємств трансформувалась у форму товариств, а надалі і об'єднань підприємств, набувши більших адаптаційних можливостей.

Теорії адаптації заклали розуміння того, що корпорації спроможні швидко переходити на новий рівень розвитку, зберігаючи динамічну стійкість. Основою їх стійкості виступають генетично закладений код, здатність зберігати та використовувати для реакції на зміни попередній досвід, а також формувати програму довгострокового розвитку на основі принципу «адаптивного навчання», внутрішньо корпоративних інститутів і динамічних взаємозв'язків із зовнішнім середовищем як основи реалізації своїх цілей та виконання покладених на них функцій. За рахунок цього вони мають гнучку морфологію та наділені адаптивними якостями [14, с. 61], не характерними для традиційних суб'єктів ринку.

Вони є і генетичною пам'яттю фірми, і джерелом компромісу, і метою існування, і джерелом для наслі-

дування [18]. Їх дія здатна забезпечувати як адаптацію «всередину», тобто формувати умови до змін власних кількісних та якісних характеристик, структури, закономірностей функціонування, так і «на ззовні», тобто шукати шляхи зміни середовища для самозбереження та розвитку. Останнє на практиці виражається через дії корпорацій, спрямовані на «пристосування» економічного, соціального, політичного, культурного середовища до цілей свого існування [14, с. 62 – 63].

З позицій теорії систем і ресурсної теорії мова йде про об'єктивне прагнення нарощувати ресурсне забезпечення для підтримки оптимального стану динамічної рівноваги та основи реалізації адаптаційного механізму шляхом пошуку найменш ресурсно-витратних варіантів. При цьому дія адаптаційного механізму може розглядатись через стратегію (ключову ціль) з пошуку додаткових ресурсів розвитку.

М. Калужський [21] пише, що таких стратегій може бути дві: горизонтальної та вертикальної інтеграції. Перша пов'язана з вибором екстенсивного типу розвитку шляхом максимізації однотипних ресурсів. Друга – з інтенсивним або адаптацією за рахунок нарощення порівняльних переваг використання різних ресурсів середовища.

На наш погляд, потрібно говорити і про конгломератну інтеграцію, яка може розглядатись як одночасне вирішення обох цілей з урахуванням відповідної направленості у процесах адаптації компанії по відношенню до її «ядра» і «периферії».

Реалізація адаптаційного механізму корпорацій тісно пов'язана з методами та засобами, які можуть бути використані у процесі адаптації.

Так, у роботі [24] пропонується усі методи адаптації корпорацій розподілити на: *дисипацію* (розподіл негативного впливу за рахунок інтеграції з іншими учасниками); *реагування* (передбачає визначення проблемних зон у діяльності системи і прийняття рішення щодо їх усунення); *ігнорування* (передбачає використання оборонних стратегій у частині її ігнорування і обмеження усіх пов'язаних з цією загрозою трансакцій); *активне втручання* (передбачає реалізацію змін-новаторів при сприятливому середовищі).

Основними засобами, які використовуються у межах реалізації даних стратегій, таким чином, можуть бути: злиття і поглинання, диверсифікація, кооперація та спеціалізація, корпоративна соціальна відповідальність, культура і організаційна структура, втручання у політичний процес (зокрема, лобіювання), стратегічне управління, стиль і методи управління, маркетинг, інформатизація, активізація інноваційної діяльності, акціонування, інвестування, система формальних і неформальних інститутів компанії та ін., що здатні формувати її генетичний код, закладати засади для створення і прийняття змін-новаторів з метою забезпечення стану динамічної рівноваги.

На сьогоднішній день у літературі також можна знайти і різні підходи до розуміння сутності середовища, яке впливає на процеси адаптації, формує умови і визначає її наслідки.

Так, у роботі [24, с. 6] пропонується фактори середовища розподіляти на «зовнішнє оточення» і «фактори макросередовища». До зовнішнього оточення автором запропоновано відносини суб'єктів, які впливають на діяльність підприємства, до них належать і мікроелементи – суб'єкти у різних організаційно-правових формах, а до макроеlementів – ринкові утворення та «мега-суб'єкти», які мають значний вплив на формування тих чи інших ринків. З усіх груп факторів найбільший вплив на адаптацію корпорацій, на думку автора, чинять фактори макросередовища.

У роботі [25] у процесі аналізу впливу зовнішніх і внутрішніх флуктацій на стійкість корпорацій виділяються фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. При цьому внутрішнє середовище, що впливає на умови адаптації корпорацій і виступає спонукальним мотивом даного процесу, характеризується їх підсистемами: виробничою, фінансовою, кадровою, управлінською, маркетинговою, власності, інформаційною [25], а також значним впливом на умови адаптації з боку власників і персоналу. Кожна з підсистем корпорації, виступаючи системоутворюючою для корпорацій, у той же час може характеризуватись складністю своєї структури та функцій, бути наділеною власними інструментами для забезпечення стійкості. Їх стійкість виступає основою і для забезпечення динамічної стійкості корпорації як системи.

До зовнішнього середовища віднесено державу, фондовий ринок, банківську систему, фінансовий ринок, суспільство, ринок [25].

У роботі [26, с. 17] середовище корпорації також аналізується з позицій внутрішнього та зовнішнього середовища. До внутрішнього середовища корпорації як системи віднесено інституціональну, виробничу та соціальну. Детальний аналіз вказаної роботи дає підстави визначити, що зовнішнім середовищем є ринок, суспільство та держава.

На наш погляд, внутрішнє середовище корпорації доцільно розглядати з позицій системно-функціонального підходу, представленого у роботі [25], оскільки він дає можливість:

- ✦ аналізувати корпорацію як складну динамічну систему, де кожна підсистема виконує свої специфічні функції;
- ✦ визначати здатність кожної з підсистем бути причиною, місцем та умовою здійснення адаптації;
- ✦ закладає засади характеристики особливостей взаємодії та взаємозалежності між ними;
- ✦ не обмежується розуміння корпорації і дає можливість аналізувати її як структуру, що складається з ряду підприємств, наділених якостями самостійних систем.

Мова йде про те, що кожний з учасників корпорації може аналогічним чином бути розглянутий через призму вказаних підсистем і тісно пов'язаний з материнською компанією єдиною метою існування і координаційним (управлінським) центром, фінансовими, господарськими, інформаційними та іншими взаємозв'язками. Навіть, якщо врахувати, що суб'єкти корпорації (підприємства, які в неї входять) можуть здійснювати діяльність на ринку як окремі юридичні особи, вони тісно пов'язані

з материнською та іншими компаніями у виробничих, фінансових, інформаційних та інших зв'язках і саме для даної корпорації як системи виступають реалізаторами єдиної мети діяльності;

- ✦ акцентує увагу на тому, що корпорація насамперед є системою, для якої характерний високий рівень керованості та незначний до саморозвитку (структурна інерція), тому серед внутрішніх факторів, які найбільше впливають на результат дії адаптаційного механізму, саме управлінські.

Останнє має важливе значення для розуміння дії адаптаційного механізму корпорацій, оскільки «бачення перспектив розвитку господарської діяльності пов'язане з закріпленням ринкових позицій господарської системи, її конкурентоздатністю, забезпеченням потреб споживачів... формуванням місії, довгострокових та середньострокових цілей, стратегій, визначення необхідного рівня ресурсів..., які і передбачають стійкість господарської системи» [14, с. 62].

Саме здатність управлінської підсистеми швидко адаптуватись до умов середовища, налагоджувати конструктивну взаємодію з іншими підсистемами, формувати «ядро» цілей подальшого розвитку як основи взаємодії із зовнішнім середовищем може забезпечувати компаніям лідерство на ринках, ефективність і гнучкість. І навпаки, відсутність таких її ознак буде спричиняти «затухання» цих процесів, формувати умови внутрішньої дезорганізації та призводити до втрати компаніями своїх ринкових позицій, формування пристоусувальницької поведінки, перебування у «сірій масі».

Зовнішнє середовище впливу на корпорації характеризується складністю та неоднозначністю, тому його доцільно аналізувати за різними класифікаційними ознаками: сферами суспільної життєдіяльності, їх структурними елементами, рівнями, інституційними факторами, дією господарського механізму, масштабами, суб'єктами тощо з урахуванням можливих варіацій збурень і способом реакції на них зі сторони корпорацій. Вони впливають на корпорації з різною інтенсивністю та у різний час, характеризуються моментами безпосереднього і опосередкованого впливу, можливістю бути віднесеними до мікро, мезо- і макрорівня.

Так, наприклад, доцільно визначити зовнішній вплив на корпорації таких макросистем національної економічної системи: *держави* як системи, яка формує і підтримує «правила гри»; *ринку* як системи, що визначає об'єктивні закономірності руху своїх підсистем; *суспільства* як системи, яка є джерелом людських ресурсів, носієм культурного потенціалу, суспільної пам'яті і свідомості; *природи* як системи, що формує загальні умови існування всіх систем і є джерелом природних ресурсів.

Вони мають відповідну структуру, елементи якої окремо чи в сукупності здатні чинити вплив на розвиток корпорацій і визначають логіку переходу від макрорівня до нижчих рівнів у процесі аналізу: держава має відповідну структуру регулюючих органів; ринок характеризується рівнями та видами ринків, а також і галузями та комплексами, територіальними осередками, окремими суб'єктами; суспільство розподіляється на групи та

окремих індивідів, які здатні формувати попит на продукцію корпорацій та пропозицію робочої сили для них; природа закладає засади для визначення умов і видів діяльності, стимулів для спеціалізації і кооперації тощо.

Доцільне говорити і про вплив глобальної економіки та її структури на корпорації.

Вплив чинників зовнішнього середовища залежить і від рівня розвитку самих корпорацій (прості АТ, корпоративні об'єднання в межах національного господарства, ТНК тощо), їх підпорядкування (державні, приватні компанії), стану ринку, яким представлено їх продукцію (олігопольних, монопольний, конкурентний) та інших параметрів.

На відміну від факторів внутрішнього середовища, дія факторів зовнішнього середовища носить переважно об'єктивний характер, оскільки по відношенню до корпорацій вони генеруються самим середовищем і не залежать від волі корпорації чи їх підсистем, окремих індивідів. Їх дія може бути основою для ґрунтового аналізу видів адаптації, які можуть застосовувати корпорації в процесі пристосування до умов середовища.

Характер дії цих факторів може носити як конструктивний характер, спрямований на відтворення та створення умов самозбереження середовища існування компанії і, як результат, власне самих компаній, так і деструктивний. Усе залежить від вибору атрактора – розвитку чи деградації.

Йдеться про те, що деструктивні процеси у середовищі (системах вищого порядку) на основі дії атрактора деградації здатні призводити до відповідних процесів у системах нижчого порядку.

Таке руйнування пов'язане з тривалим часовим лагом існування умов деградації, їх підтримкою відповідними структурними елементами, відсутністю або несвоєчасністю впливу управлінської (регулюючої) складової на інші складові системи, сильними внутрішніми флуктаціями та втратою «елементів ДНК», надмірними необ'єктивованими впливами на підсистеми або ж їх відсутністю при необхідності для погашення негативних впливів збурень, «структурною інерцією», усталенням неефективних інститутів і інституцій, наявністю «інституційних пасток» та ін. По відношенню до держави, яка формує умови зовнішнього середовища існування корпорацій, мова може йти і про підміну розуміння сутності напрямку розвитку (вибору атрактора), коли ідеально описується атрактор розвитку, а реально за рахунок використовуваних інструментів – відбувається дія атрактора деградації.

Якщо дія атрактора деградації системи вищого порядку призводить до задіяння механізму її руйнації та стає стійкою, така система консервує свою структуру, її елементи втрачають здатність виконувати свої функції і, як наслідок, якісні зміни не відбуваються, розвиток припиняється чи припиняється (система деградує).

Прикладами таких дій можуть бути надмірне державне втручання в ринкові процеси, невідпрацьоване інституційне середовище, насамперед, у частині забезпечення захисту прав власності та конкуренції, відсутність стратегії соціально-економічного розвитку як основи для

аналізу корпораціями можливих тенденцій щодо змін у середовищі їх існування або ж надмірно обмежений регулюючий вплив, коли держава не вирішує покладених на неї мінімальних координуючих функцій, що спричиняє ланцюгову деформацію в різних системах нижчого порядку, постійні зміни податкової системи, загалом «надмірність» у часі та просторі здійснюваних урядом реформ.

Такі процеси не просто призводять до диспропорцій у розвитку систем, що взаємодіють із зовнішнім середовищем, а здатні порушувати закономірності розподілу ресурсів між ними, збільшувати асиметрію інформації, «заморожувати» умови конкуренції як основи реалізації механізму адаптації до умов середовища. Прикладом таких дій може бути політика держави, спрямована на підтримку тісних неформальних взаємозв'язків з корпораціями, які розглядаються в даному випадку не як співносії соціально-економічних цінностей і реалізатори обраного напрямку соціального розвитку, а як об'єкти фінансово-матеріальної підтримки у процесі політичної боротьби.

Загалом, на наш погляд, доцільно говорити про те, що серед чинників зовнішнього середовища значний вплив на діяльність корпорацій та формування відповідного їхнього адаптаційного механізму до умов середовища здійснює держава.

Вітчизняний досвід розвитку корпорацій свідчить, що непродумана державна політика у сфері корпоративних відносин, відсутність їх законодавчого забезпечення, стратегічної орієнтації на забезпечення виконання важливих соціально-економічних функцій розвитку, використання їх як засобу отримання недобросовісної економічної ренти призвели до формування моделі «зорієнтованої на трансформацію корпоративної форми ... в закритий інститут», «активний перерозподіл структури корпоративної власності з також формування такого стилю поведінки корпоративних суб'єктів, при якому «витрати ефективної діяльності є заниженими», а натомість «надмірна мотивація» до нечесного збагачення зростає, спостерігається «ефект інвестиційної короткозорості» та прагнення нечесно «захопити» економічну ренту [27, с. 20 – 21]. Як наслідок, дисбаланс основних пропорцій соціально-економічного розвитку, втрата іншими регулюючими суб'єктами реальних важелів впливу на економічні явища і процеси, зниження господарського інтересу, зловживання джерелами отримання доходу, недобросовісна поведінка на ринку, олігархізація та тінізація економіки, втрата конкурентних позицій на світових ринках, відтік інвестицій з економіки, зниження рівня інноваційної активності.

Таким чином, можна визначити, що у процесі реалізації свого адаптаційного механізму корпорації прагнуть здійснювати активну інтеграцію зовнішніх і внутрішніх умов, налагодження контактної взаємодії між елементами середовища з метою забезпечення динамічної рівноваги і гнучкості. Основи такої взаємодії повинні відтворюватись як у внутрішній структурі корпорацій як систем, так і в зовнішній, де одне з провідних місць відводиться державі, оскільки цілісність, системний ефект сучасної економіки досягається переважно за рахунок

формування ендogenous умов, факторів і механізмів економічного зростання [28, с. 14].

Крім того, доцільно, на наш погляд, значну увагу приділяти вказаним питанням у зв'язку з тим, що активний розвиток корпорацій привів до появи та укорінення у системі міжнародних взаємозв'язків ТНК, які відіграють вирішальну роль «у посиленні суперечливих тенденцій міжнародних ринків, виступаючи ядром інтеграції національних і регіональних ринків, формування міжнародних норм і правил, і водночас ядром створення ієрархії організацій, що різними способами обмежують конкуренцію», тобто адаптацію, розвиток, повторюючи на міжнародному ринку поведінку, яка була їм притаманна у процесі еволюції в межах національних господарських систем [29, с. 303]. Це ставить перед національними економічними системами «завдання використовувати переваги міжнародного технологічного поділу праці, побудованого на нових принципах управління складними системами [29].

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна визначити, що дослідження характерних рис адаптаційного механізму корпорацій як об'єктивно притаманної їм форми розвитку, що забезпечує вирішення протиріч між вимогами середовища та внутрішніми можливостями компаній, характеризується цілеспрямованістю і стратегічною орієнтованістю, методами та засобами реалізації, набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку економічних систем. Доведено, що корпорації у процесі реалізації свого адаптаційного механізму здійснюють вплив як на свою структуру та функції, так і на економічну систему загалом. Наслідки такого впливу залежать від стану середовища їх існування, а також вибору атрактора і можуть набувати конструктивного та деструктивного характеру.

Основу подальших досліджень сутності та особливостей реалізації адаптаційного механізму корпорацій становить визначення сутності та значення здійснення корпораціями оберненого впливу на середовище свого функціонування, тобто когерентності у процесі еволюції та виходу на нові рівні економічної системи, а також чинників, що здатні впливати на якість і наслідки цих процесів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодіна М. О. Економічний зміст адаптації підприємства / М. О. Колодіна // Вісник СумДУ. – Серія «Економіка». – 2010. – № 1. – С. 200 – 209.
2. Виноградський С. М. Організація системи адаптивного менеджменту фірми : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02 / С. Б. Виноградський ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2001. – 19 с.
3. Луциков Ю. А. Адаптація сільськогосподарських підприємств до ринкових умов господарювання : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / Ю. А. Луциков. – Воронеж, 2001. – 20 с.
4. Буднік М. М. Адаптація промислових підприємств до ринкових умов господарювання : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / М. М. Буднік ; Донец. нац. ун-т. – Харків, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nbuv.gov.ua
5. Георгиевский А. Б. Эволюция адаптаций : ист.-метод. исследования / А. Б. Георгиевский / Отв. ред. К. В. Манойлен-

ко / Институт истории естествознания и техники. – Л. : Наука, 1989. – 187 с.

6. Ханалиев Г. И. Развитие системы управления адаптацией предприятия автомобильного транспорта в условиях изменяющейся экономической среды : автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Г. И. Халиев. – Ставрополь, 2006. – 22 с.
7. Мельник А. О. Становлення та розвиток поняття «адаптація підприємства» / А. О. Мельник // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2004. – Ч. 2, Т. 2, № 1. – С. 135 – 138.
8. Довгань Л. Є. Стратегічна стійкість у системі стратегічного управління підприємством / Л. Є. Довгань, Г. А. Мохонько // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11. – С. 115 – 122.
9. Морочковская И. Н. Управление процессами адаптации предпринимательской структуры к изменениям бизнес-среды : автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / И. Н. Морочковская. – Москва, 2007.
10. Murphy R. Adaptive Processes in Economic Systems / R. Murphy. – N.Y., 1965.
11. Галушко Є. С. Обоснование организационно-экономического механизма адаптации предприятия / Є. С. Галушко, С. А. Галушко // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. Вип. 130/2012. Серія: Економіка і фінанси. – Севастополь, 2012. – С. 43 – 47.
12. Кудлаєнко С. В. Теоретичні основи поняття «адаптація підприємств» / С. В. Кудлаєнко // Вісник Хмельницького національного університету. Вип. «Економічні науки». – 2009. – № 5 (2). – С. 172 – 174.
13. Миколенко Е. П. Адаптация экономических систем к условиям глобализации: институциональный аспект / Е. П. Миколенко // Европейский вектор экономического развития. – 2012. – № 2 (13). – С. 545 – 549.
14. Шинкевич Н. В. Предприятие как система / Н. В. Шинкевич // Экономика и управление. – 2005. – № 3. – С. 58 – 63.
15. Димов О. Д. Формирование механизма адаптации промышленных корпораций к воздействию внешней среды : автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / О. Д. Димов. – Оренбург, 2012. – 26 с.
16. Пашнюк Л. О. Теоретичні аспекти адаптації підприємства до ринкових умов господарювання / Л. О. Пашнюк // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1 (67). – С. 76 – 81.
17. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Д. Норт / Пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана. – М. : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 256 с.
18. Эффективные подходы к развитию предприятий, отраслей, комплексов. В 3 книгах. К. 1 (Раздел 3) : монография / [Авт. кол. : Бархатов В. И., Бондарчук Н. В., Ванцов А. А. и др.]. – Одесса : Куприенко С. В., 2013. – 166 с.
19. Экономическая кибернетика : учебное пособие ; изд. 2-е / Под ред. Лысенко Ю. Г. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 516 с.
20. Цимбал С. М. Філософсько-методологічний потенціал соціосинергетики : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 09.00.09 / С. М. Цимбал. – Київ, 2005. – 22 с.
21. Калужский М. Л. Общая теория систем : учебное пособие / М. Л. Калужский. – Омск, 2001. – 177 с.
22. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / Пер. с англ. / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
23. Мильнер Б. З. Теория организации. – 2-е изд., перераб. и доп. / Б. З. Мильнер. – М. : Инфра-М, 2000. – 480 с.
24. Сірик І. П. Обґрунтування управлінських рішень в умовах адаптації підприємства до змін ринкового середовища : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / І. П. Сірик ; Сумський держ. ун-т. – Суми, 2012. – 20 с.
25. Марченко В. М. Класифікація флуктуацій та методичних підходів до оцінки стійкості корпорацій / В. М. Марченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 30. – С. 62 – 77.

26. Уманців Ю. М. Формування української моделі корпоративного управління / Ю. М. Уманців // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 3. – С. 10 – 13.

27. Дементьев В. В. Мотивация собственника и структуры экономической власти / В. В. Дементьев // Научные труды ДонНТУ. – Серия: экономическая. – Вып. 31-1. – 2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://unilib.donntu.edu.ua/fem/vip31-1/31-1_02.pdf

28. Решетило В. П. Економічна синергетика реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем : автореф. дис. ... д-р екон. наук за спец. 08.01.01 / В. П. Решетило. – Х. : Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2006. – 34 с.

29. Хитра О. В. Синергізм транснаціональної діяльності / О. В. Хитра // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 3. – С. 303 – 307.

REFERENCES

Budnik, M. M. "Adaptatsiia promyslovykh pidpriemstv do rynkovykh umov hospodariuvannia" [Adapting industrial enterprises to market conditions]. nbuv.gov.ua

Barkhatov, V. I., Bondarchuk, N. V., and Vantsov, A. A. *Effektivnye podkhody k razvitiu predpriatiy, otrasley, kompleksov* [Effective approaches to the development of enterprises, industries and industrial complexes]. Odessa: Kuprienko SV, 2013.

Dovhan, L. Ie., and Mokhonko, H. A. "Stratehichna stiikist u systemi stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom" [Strategic stability in the strategic management]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 11 (2010): 115-122.

Dimov, O. D.. "Formirovanie mekhanizma adaptatsii promyshlennykh korporatsiy k vozdeystviu vneshney sredy" [Formation mechanism of adaptation to the effects of industrial corporations of the environment]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05*, 2012.

Dementev, V. V. "Motivatsiia sobstvennika i struktury ekonomicheskoy vlasti" [The motivation of the owner and the structure of economic power]. http://unilib.donntu.edu.ua/fem/vip31-1/31-1_02.pdf

Ekonomicheskaya kibernetika [Economic Cybernetics]. Donetsk: Yugo-Vostok, 2003.

Georgievskiy, A. B. *Evolutsiia adaptatsiy* [The evolution of adaptations]. Leningrad: Nauka, 1989.

Halushko, Ye. S., and Halushko, S. A. "Obosnovanye orhanyzatsyonno-ekonomicheskogo mekhanyzma adaptatsyy predpriatyia" [Justification of the organizational-economic mechanism of adaptation of the enterprise]. *Visnyk SevNTU*, no. 130/2012 (2012): 43-47.

Kudlaienko, S. V. "Teoretychni osnovy poniattia «adaptatsiia pidpriemstv»" [Theoretical basis of the concept of "adaptation enterprises"]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 5(2) (2009): 172-174.

Kolodina, M. O. "Ekonomichniy zmist adaptatsii pidpriemstva" [Economic Content Adaptation company]. *Visnyk SumDU*, no. 1-C (2010): 200-209.

Khaliev, G. I.. "Razvitie sistemy upravleniia adaptatsiyei predpriatiia avtomobilnogo transporta v usloviakh izmeniaiushcheysia ekonomicheskoy sredy" [The development of enterprise management systems adaptation of road transport in a changing economic environment]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05*, 2006.

Kaluzhskiy, M. L. *Obshchaia teoriia sistem* [General systems theory]. Omsk, 2001.

Khytra, O. V. "Synerhizm transnatsionalnoi diialnosti" [Synergism transnational activities]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3, no. 6 (2009): 303-307.

Lushchikov, Yu. A. "Adaptatsiia selskokhoziaystvennykh predpriatiy k rynochnym usloviim khoziaystvovaniia" [Adapta-

tion of agricultural enterprises to market economic conditions]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05*, 2001.

Murphy, R. *Adaptire Processes in Economis Systems*. N.Y., 1965.
 Morochkovskaia, I. N. "Upravlenie protsessami adaptatsii predprinimatelskoy struktury k izmeneniam biznes-sredy" [Management of business processes to adapt to changes in the structure of the business environment]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05*, 2007.

Milner, B. Z. *Teoriia organizatsii* [The theory of organization]. Moscow: Infra-M, 2000.

Marchenko, V. M. "Klasyfikatsiia fluktuatsii ta metodychnykh pidkhodiv do otsinky stiikosti korporatsii" [Classification of fluctuations and methodological approaches to the assessment of corporate sustainability]. *Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury*, no. 30 (2011): 62-77.

Melnyk, A. O. "Stanovlennia ta rozvytok poniattia «adaptatsiia pidpriemstva»" [Formation and development of the concept of "adaptation enterprise"]. *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia*, vol. 2, no. 1 (2004): 135-138.

Mykolenko, E. P. "Adaptatsiia ekonomicheskoykh system k usloviyam hlobalyzatsyy: ynstytutsionalnyi aspekt" [Adapting economies to globalization: the institutional aspect]. *Yevropeiskiy vektor ekonomichnoho rozvytku*, no. 2(13) (2012): 545-549.

Nort, D. *Ponimanie protsessa ekonomicheskikh izmeneniy* [Understanding the process of economic change]. Moscow: Izd. dom Gos. un-ta - Vyshey shkoly ekonomiki, 2010.

Prigozhin, I., and Stengers, I. *Poriadok iz khaosa: Novyy dialog cheloveka s prirodoy* [Order out of chaos: Man's new dialogue with nature]. Moscow: Progress, 1986.

Pashniuk, L. O. "Teoretychni aspekty adaptatsii pidpriemstva do rynkovykh umov hospodariuvannia" [The theoretical aspects businesses adapt to market conditions]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1(67) (2007): 76-81.

Reshetylo, V. P. "Ekonomichna synerhetyka realizatsii rynkovoho potentsialu instytutsionalnykh system" [The economic synergy of market potential institutional systems]. *Avtoref. dys. ... d.e.n. za spets. 08.01.01*, 2006.

Shinkevich, N. V. "Predpriatie kak sistema" [The enterprise as a system]. *Ekonomika i upravlenie*, no. 3 (2005): 58-63.

Siryk, I. P. "Obgruntuvannia upravlinskykh rishen v umovakh adaptatsii pidpriemstva do zmin rynkovoho seredovyscha" [Rationale management solutions in enterprise adaptation to changes in the market environment]. *Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2012.

Tsymbal, S. M.. "Filosofsko-metodolohichniy potentsial sotsiosynerhetyky" [Philosophical and methodological potential sotsiosynerhetyky]. *Avtoref. dys ... kand. ekon. nauk: 09.00.09*, 2005.

Umantsiv, Yu. M. "Formuvannia ukrainskoi modeli korporatyvnoho upravlinnia" [Formation of the Ukrainian model of corporate governance]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 3 (2010): 10-13.

Vynohrads'kyi, S. M. "Orhanizatsiia systemy adaptivnoho menedzhmentu firmy" [Organization of adaptive management firm]. *Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.06.02*, 2001.